

שם המחקר: סקר לאיתור ולאפיון צרכים לפיתוח אביזרי עזר מיוחדים לשיפור תפקודם של אנשים עם

מוגבלות שכלית התפתחותית

רשות המחקר: הקריה האקדמית אונו

שנה: 2013

מס' קטלוגי: 105

שמות החוקרים: פרופ' נעמי כץ וד"ר נעמי פריזגר – מכון המחקר למקצועות הבריאות והרפואה,

הקריה האקדמית אונו

שושי גולדברג- מאיר ומעיין כהנא - עמותת מילבת, תל השומר

תקציר המחקר

טכנולוגיה מסייעת, Assistive Technology (AT) מיועדת להגדיל או לשפר יכולות תפקודיות של אנשים עם מוגבלות בתחומי למידה, תפקודי יום יום, ניידות, תקשורת, עיסוק, פנאי ו/או שליטה על הסביבה הקרובה בעזרת אביזרים מתאימים. השימוש בטכנולוגיה מסייעת, באוכלוסיה עם מוגבלות שכלית ומוגבלויות נוספות מנצל ומחזק את יכולותיו של הלקוח במטרה לאפשר לו, למרות קשייו, לבצע אתגר העומד לפניו. תכנון נכון ויישום של אבזרי עזר מאפשר לאדם לבצע משימות בהצלחה ובכך תורם להשתתפות, לשיפור ההערכה העצמית, ואיכות החיים שלו.

ממצאים קליניים ומחקריים בתחום הראו שאנשים עם מוגבלות שכלית יכולים להפיק תועלת ולהרוויח מהשימוש בטכנולוגיה מסייעת על מנת לשפר את תפקודם. למרות הפוטנציאל הטמון ב-AT עבור אנשים עם מוגבלות שכלית, מחקרים בארצות הברית הראו שהשימוש בטכנולוגיה מסייעת עבור אוכלוסיה זו עדיין אינו מנוצל כראוי ויש פער גדול בין האביזרים הקיימים בשוק לתמיכה באוכלוסיה, לבין המוצרים המצויים בשימוש בפועל. בנוסף, המחקרים הראו שמכשירים בתחום התקשורת, (כגון מחשבים ניידים וטלפונים חכמים), משמשים באופן יעיל ביותר כטכנולוגיה מסייעת עבור אנשים עם מוגבלות קוגניטיבית. עם זאת, למרות הפוטנציאל הטמון בטכנולוגיה התקשורתית של היום לא נעשה בה שימוש מספיק כאביזר עזר לאנשים עם מוגבלות שכלית.

לכן, יש חשיבות לחקור באופן מעמיק את נושא השימוש באביזרי עזר עבור אוכלוסייה עם מוגבלות שכלית, על מנת לגלות את הצרכים ולמקד את העשייה והפיתוח בהתאם. בנוסף, יש לזהות גורמים אשר מכשילים או לחילופין מגבירים את האפקטיביות של השימוש ב-AT הקיימים במסגרות הטיפול.

מטרות המחקר: מטרת המחקר הנוכחי הינה איתור, אפיון ומיפוי השימוש בטכנולוגיה מסייעת בקרב

אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית נכון למועד הגשת הדוח במדינה ישראל היום. לשם כך התמקדנו במספר מטרות ממוקדות והם: 1. הקמת בסיס נתונים ממוקד של השימוש ומאפייני השימוש של טכנולוגיה מסייעת בתחומי תפקוד שונים אצל אנשים עם מוגבלות שכלית 2. הגדרת הצרכים ובעיות תפקודיות אשר לא ניתן עליהם מענה מספק באמצעות הטכנולוגיה הקיימת במסגרות היום. 3. איסוף ותיעוד קשיים ורעיונות

לפתרונות אשר עולים מתוך שיחות עם מטפלים באוכלוסיה עם מוגבלות שכלית במסגרות הטיפוליות השונות, במטרה לכוון לפיתוחים טכנולוגיים שימושיים.

שיטה: המשתתפים במחקר היו נותני שירותים/מטפלים של אנשים עם מוגבלות שכלית בעשרה מוסדות, וכללו מרפאות/ים בעיסוק, קלינאיות תקשורת, פיזיותרפיסטים, עובדים סוציאליים, מדריכים ומטפלים רלוונטיים, בהתאם לאופי השירות במקום. בכל מסגרת השתתפו בין 3-6 נותני שירות. קטגוריות מסגרות הדגימה כללו: מסגרות לפעוטות, להארכת יום בבית ספר, מרכז טיפולי סיעודי מעל 21, מרכזי עבודה שיקומיים, ודויר למזדקנים.

המחקר כלל מספר מרכיבים: תצפיות, שאלונים, וקבוצות מיקוד. לצורך המחקר נבנו שני כלים מרכזיים, טופס תצפית מובנית ושאלון. שאלון המחקר הינו מסוג סקר צרכים שמיועד למילוי על ידי אנשי מקצוע המטפלים באנשים עם מוגבלות שכלית לאחר שבוע של תצפית. השאלון בודק את השימוש בטכנולוגיה מסייעת בששה תחומי תפקוד: ניידות, תקשורת, תעסוקה, פנאי, activities of daily living (ADL), ומצבי חירום. כל תחום מחולק לתתי תחומים שהם אביזרים המיוחסים לאותו תחום תפקוד.

ממצאים עיקריים: ניכר שכלי המחקר, התצפית וקבוצות המיקוד, תרמו רבות לאיסוף המידע וסייעו ואף הרחיבו את מילוי השאלון. התוספת של קבוצות מיקוד לכלי המחקר הוא פן ייחודי למחקר הנוכחי, שאפשרה העמקה והבהרה של נושאים עיקריים שעלו מתוך השאלון. בנוסף, קבוצות המיקוד אפשרו העלאת רעיונות ופתרונות ממוקדים על ידי הצוות המטפל המדגיש את החשיבות של השתתפות צוות מטפל בתהליך תכנון ובחירת האבזר.

מעבר לצרכים נקודתיים שעלו בכמעט כל תחומי התפקוד, תוצאות המחקר מדגישות את הצורך להתמקד בפיתוח ושיפור טכנולוגיה מסייעת בתחום של מחשבים ואבזרי תקשורת. באופן ספציפי, הדרישה היא להנגיש טלפונים ואבזרי תקשורת ניידים, היכולים לשמש כיום כאמצעי תקשורת וגם כאבזרי תעסוקה ופנאי עבור אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית. הממצאים האלו תומכים במחקר של Wehmeyer ושותפיו (2008), והם מצביעים על שימוש ומודעות גבוהה לאבזרי עזר בתחום הניידות. עם זאת, אין עדיין מספיק התייחסות לתחום של ניידות לתחזוקה, שימוש בכיסאות גלגלים ממונעים, והסעת אנשים אשר משתמשים באבזרי ניידות. התוצאות הראו שתחום מצבי החירום מקבל היום הכי פחות התייחסות, אם בכלל, מבחינת התאמות ואבזור למרות הצורך שעלה בקבוצות המיקוד.

בנוסף, המחקר הבליט את הצורך להתבונן מנקודת מבט רחבה יותר בכל תחומי התפקוד, כאשר מיצרים או מתאימים AT, מעבר למרכיבים של המוצר עצמו. חשוב להתאים מוצרים אשר יקלו וישפרו את העבודה והטיפול של נותני השירות עבור אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית. הצוות דיווח שלקויים בתחזוקת המוצרים והיעדר מידע זמין וחשיפה לאבזרי עזר הקיימים הנינם גורמים המעכבים טיפול יעיל ועקבי בלקוחותיהם. בנוסף, הממצאים הצביעו על צורך להשקיע בפיתוח של "תומכי אבזרים". הכוונה לכל דבר שאינו האבזר עצמו אלא יכול לאפשר לאבזר להיות שימושי או לא שימושי כלל, כגון משטחי עבודה ושולחנות מותאמים, ואבזור המאפשר ניווד חפצים אישיים, תקשורת ופנאי.

חשיפה והעלאת מודעות של הצוות המטפל וכן הערכה נכונה של הסביבה התפקודית בהם ה-AT משמש את האדם, הם רכיבי מפתח להצלחה של מכשירים מותאמים ויישומם לאורך כל היום ובמגוון רחב של מצבי תפקוד.

המלצות יישומיות שצמחו מתוך המחקר במטרה למקד את המשך העבודה בתחום של טכנולוגיה מסייעת עבור אנשים עם מוגבלות שכלית מפורטות בגוף הדוח.

מסקנות: מבחינה תיאורטית, המחקר הנוכחי תורם למקם את העשייה במדינת ישראל היום בתוך השיח של AT עבור אנשים עם מוגבלות שכלית. מעבר לכך, המחקר מעלה צרכים רבים בתחום של AT אשר מצביעים על הצורך לייעל את התהליך של התאמת אביזרי עזר על מנת שיהיו אפקטיביים יותר עבור הלקוח והמטפל בו. בנוסף, המחקר ממחיש את היתרון של הסתכלות רב תחומית – אנשי טכנולוגיה ופיתוח מוצרים יחד עם צוות המטפל והצוות מקצועי – בתהליך של איתור צרכים והתאמת אביזרי עזר.

הסקר הנוכחי היה מצומצם מבחינת מסגרות הדגימה עם פריסה רחבה על תחומי תפקוד רבים. כדי לקבל תמונה מובהקת יותר, מומלץ לבצע מחקר המשך בפורמט דומה – מבוסס תצפית, שאלון, וקבוצות מיקוד, אך בהרכב גדול יותר מבחינת המסגרות המשתתפות. בנוסף, מומלץ להקים קבוצות פיילוט עם פרוטוקול ברור להתמקדות בפיתוח, יישום, ומעקב של השימוש ב-AT בתחומים בהם הודגש הצורך.